

Máté János

Egyházzene a református istentisztelet keretein belül^{*}

Azt hiszem, tőlem az *Istentiszteleti rendtartás* zenei részének ismertetését várják. Ha kicsit túlozni akarnék, és cinikus lennék – ami távol áll tőlem –, most felállnék és távoznék, elmondtam mindazt, ami a Rendtartásban a zenéről áll.

Máté János a Károli Gáspár Református Egyeten Hittudományi Karának zeneletanára, a budapesti Kálvin téri református templom orgonistája.

Ha kinyitom a könyvet, a szerzők névsora az első, ami szembetűnik. Több-
szöri végigolvasás után sem találtam közöttük egyetlen muzsikust sem, bár a szerzők, szerkesztők az egyházi élet kiválóságai közül kerültek ki. Mi lehet az oka? Vagy az, hogy az éneket, zenét nem tartották fontosnak, vagy hogy saját magukat zenei kérdésekben is szakembereknek tartják, akiknek nincs szükségük még tanácsra sem. Azt hiszem, ez utóbbi történt, bár az eredmény az előbbi lett.

Kálvin elképzelése az volt, hogy az Egyház vezetésében fele-fele arányban legyenek részt lelkészek és világiak. Zenei kérdésekben és különösen a zsoltárok esetében messzemenő engedményeket tett: Clément Marot a legjobb szándékkal sem nevezhető lelkésznek, mégis rábízta a zsoltárok megszövegezését, és mikor nem értve egyet Marot abbahagyta a munkát, nem semmisítette meg az általa írt szövegeket, mert azokat kitűnő verseknek tartotta. Szintén a szakmai zenei szempontokat érvényesítette a zsoltárdallamok esetében is.

Ez a gyakorlat sajnálatos módon kiment a divatból. Egyre inkább lelkészek, esperesek, püspökök irányították az egyház egész életét, minden részterületét. Jó példa erre, hogy nincs olyan énekeskönyv, amelyet ne püspökök szerkesztettek volna, de legalábbis döntő befolyásuk volt az énekek kiválogatására. Talán az 1948-as énekeskönyvben érvényesült ez legkevésbé. Ez a felfogás, hogy a lelkész a legfőbb szakértő, tekintély az egyházi élet minden területén, csak tovább torzult az elmúlt 40 év alatt, amikor sok esetben sok zenei szakemberünk nem merte vállalni az egyházi életben, egyházi zenében való részvételét.

Ezt a talán látszólag nem idevaló bevezetést azért mondtam el, hogy érthetővé tegyem, a Rendtartás miért olyan, amilyen.

Részletes elemzést olvashatunk benne az istentiszteletről, annak különféle válfajairól, megjelenési formáiról, részletesen, alaposan elemzi a református istentisztelet kialakulását; hogy milyen ez az elméleti rész, nem az én feladatom bírálni, de semmit nem mond az éneklésről. Jó lett volna egyszer hivatalos véleményt hallani arról, hogy mi az egyházi ének és egyházi zene funkciója, miért énekeljünk, hogyan kapcsolódjék az ének az igehirdetéshez, de ezzel adós maradt a Rendtartás. Azt sem tisztázta, hogy a református liturgiában milyen szerepük van a zsoltároknak, egyéb énekeknek, az énekek és a Szentírás milyen kapcsolatban vannak, vagy kellene lenniök egymással.

Az egyházi zene vezetője, a *kántor* neve egyszer fordul elő, akkor is zárójelben, oly módon, hogy a temetésen az ének szolgálatát végző (kántor) köré csoportosuljanak, akik vállalják az éneklés szolgálatát. Azt tanácsolja, hogy temetés

^{*} A Református Egyházzenezetek Munkaközössége (ReZeM) és a Magyar Egyházzenei Társaság protestáns szekciója által, az *Istentiszteleti rendtartás* megjelenésének 10. évfordulója alkalmából, 1995. november 25-én, a Ráday Kollégium dísztermében rendezett vitautülésen elhangzott előadás.

alkalmával a hantolás vagy urnahelyezés alatt minél többet énekeljünk. Talán hogy elnyomja a hozzátartozók sírását vagy a rögök zuhogását a koporsóra.

Nem részesült kegyesebb elbánásban az orgona sem. Szó sem esik a elektronikus hangszerekről, pedig 10 évvel ezelőtt már bőven használták ezeket a kizárólag könnyűzenei célokra készült, bár valójában arra sem alkalmas „nyenyereket”. Most is szégyenkezem, mikor egy lelkipásztor büszkén mutatta az új eltolt manuálú, pálcika-pedálos hangszert, amelyen rumba és csacsacsca egyaránt megtalálható volt; elszörnyedésemre azt mondta, hogy a Lenin körüti zongorateremben úgy adták el ezt a szörnyűséget, hogy „a reformátusok ezt szokták venni”. Ne legyünk azért igazságtalanok. Az orgona című bekezdés (6 sorban) szól arról, hogy sok helyen alacsony a karzat, ezért meg kell törni a nagyobb sípokát, ezért jobb, ha az orgona a gyülekezettel egy szinten foglal helyet.

Sok mindent megtudnak a Rendtartásból. Előírja például, hogy a lelkipásztornak a fekete ruhához fekete esernyő dukál, és fehér zsebkendő. De hogy az orgona vagy a kántor mit és hogyan szolgáljon a gyülekezetben, arról nem intézkedik. Azt sem tudjuk meg, miért gyülekezeti ének a gyülekezeti ének, énekkarról sem esik szó. Ezek után már szóra sem érdemes, hogy a számos különleges vasárnap között nem említetik a Cantate vasárnap. Önálló orgonaszám még orgonaavatáson sincs, csak úgy, hogy „megszólal az orgona”.

A Rendtartás sugallja, hogy az ének, zene megbecsülése minimális legyen.

Néhány példa: Tóth Károly püspök úr szentelésekor a főtí énekkar azt az utasítást kapta (nem Tóth Károlytól), hogy kezdés előtt 3 perccel kezdje el énekelni Händel Messiás c. oratóriumának Halleluja-kórusát, de amikor belép a felszentelendő püspök, azonnal hagyja abba, mert akkor csendnek kell lennie. Vagy: a Kálvin téren bevezettem a gyülekező éneket, 10 óra előtt 10 perccel elkezdtünk énekelni. Mikor belép a lelkész, 10 óra 2–3 perckor, azonnal abba kellene hagyni az éneklést. Ha megpróbálom az elkezdett versszakot végigénekeltetni (ez 10–15 mp), felcsengetnek és néznek a presbiterek is, hogy miért nem hagyom már abba sor közepén. A Schweitzer-otthon felavatásakor hallottam: „Most a kedves vendégek megtekinthetik az otthont, kérjük a Kántust, hogy ezalatt énekeljen, hogy elnyomja a csoszogást.”

Azt hiszem, elszomorító ez a kép. Hogy mégis van, ébredszik valamiféle egyházi zene, gyülekezeteink énekelnek, új orgonák épülnek, ez annak a szerencsés helyzetnek tudható be, hogy lelkészeink kezdettől fogva nem vették komolyan a Rendtartást.

Hogy pozitívumot is mondjak, a magam részéről örömmel üdvözlöm a ráfelelő éneket, amely nagyszerű alkalom lenne az igehirdetés és a gyülekezeti ének legszorosabb kapcsolatára, kár, hogy nem mindenütt fogadták el.

Mi mindenre ad lehetőséget az új Rendtartás? Semmire és mindenre. Ennek megvoltak az előnyei és hátrányai is. Előnye lett volna, ha a meg nem fogalmazott, körül nem írt kereteket megtölthették volna. Hátránya, ha a lehetőségeket a lelkipásztor tudása vagy tudatlansága, jó vagy rossz ízlése szabályozta. Mindkettőre bőségesen tudnék példákat mondani.

Szükséges lenne egy új rendtartás-revíziót úgy elvégezni, hogy az egyházi zene bekerüljön, sőt beépüljön az istentisztelet rendjébe. Minden bizonyval mindannyian gazdagodnánk általa.